

Sessió “Els Mapes de la Guerra Civil”

Assignatura: Grans temes de la història

18 d'octubre de 2017

UAB

Universitat Autònoma de Barcelona

Servei de Biblioteques

Cartoteca General

Presentació de la Cartoteca

Catàleg de la Cartoteca:

<http://www.bib.uab.cat/cartoteca/c9/996.htm>

Guia del servei: <http://ddd.uab.cat/record/29874>

Guia del catàleg: <http://ddd.uab.cat/record/30107>

Presentació de la sessió: objectius i justificació

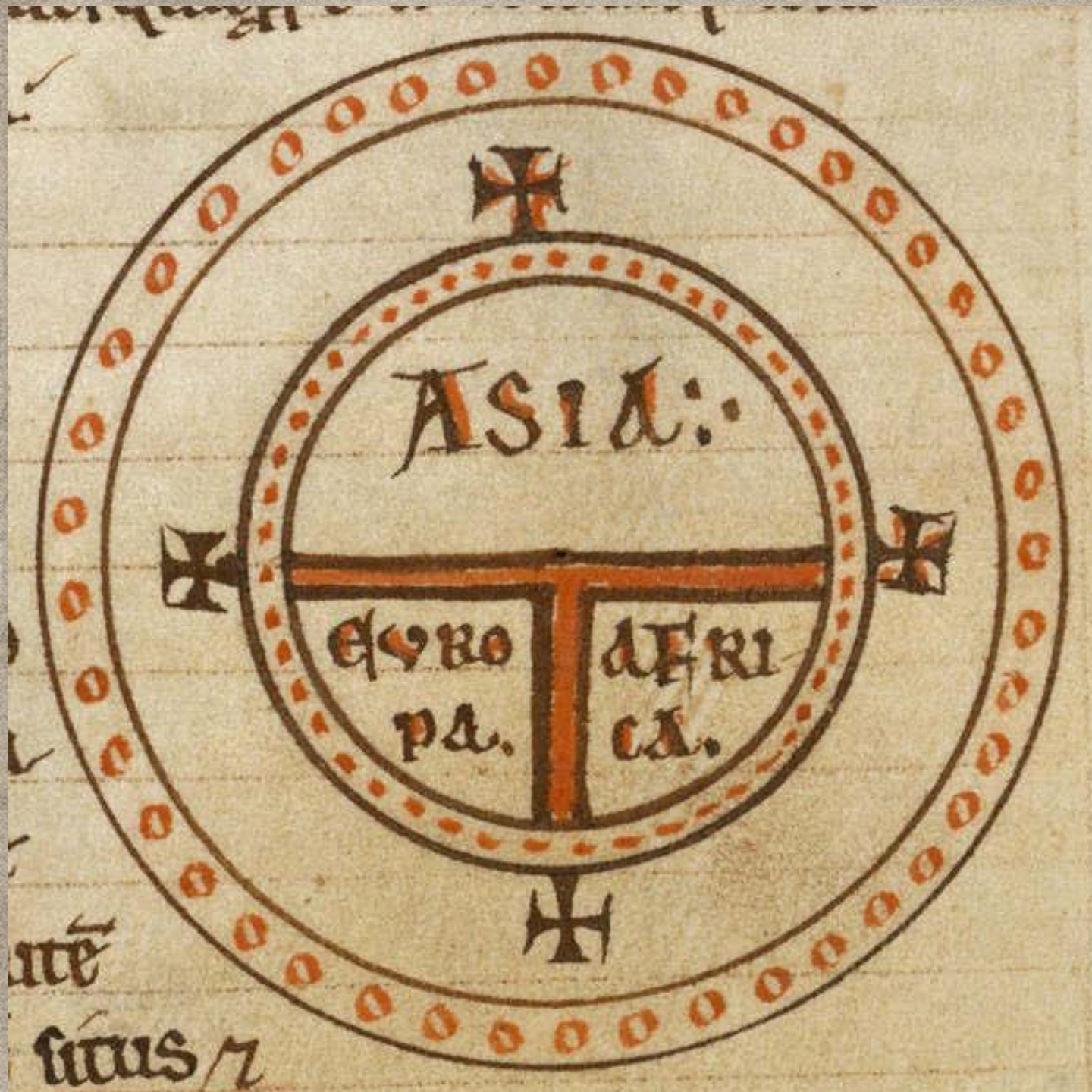
- Els escenaris de la història: representació per excel·lència de l'espai → el mapa
- Altres aspectes no lligats únicament a l'espai:
  - Representació de les idees: diferents visions del món (religió, cultura)
  - Representació del poder: estats, fronteres, minories
  - Altres tipus d'interessos

Ptolomeu, any 150

Mapamundi
en T-O.
Sant Isidor
de Sevilla,
any 636

ate
ficus 7

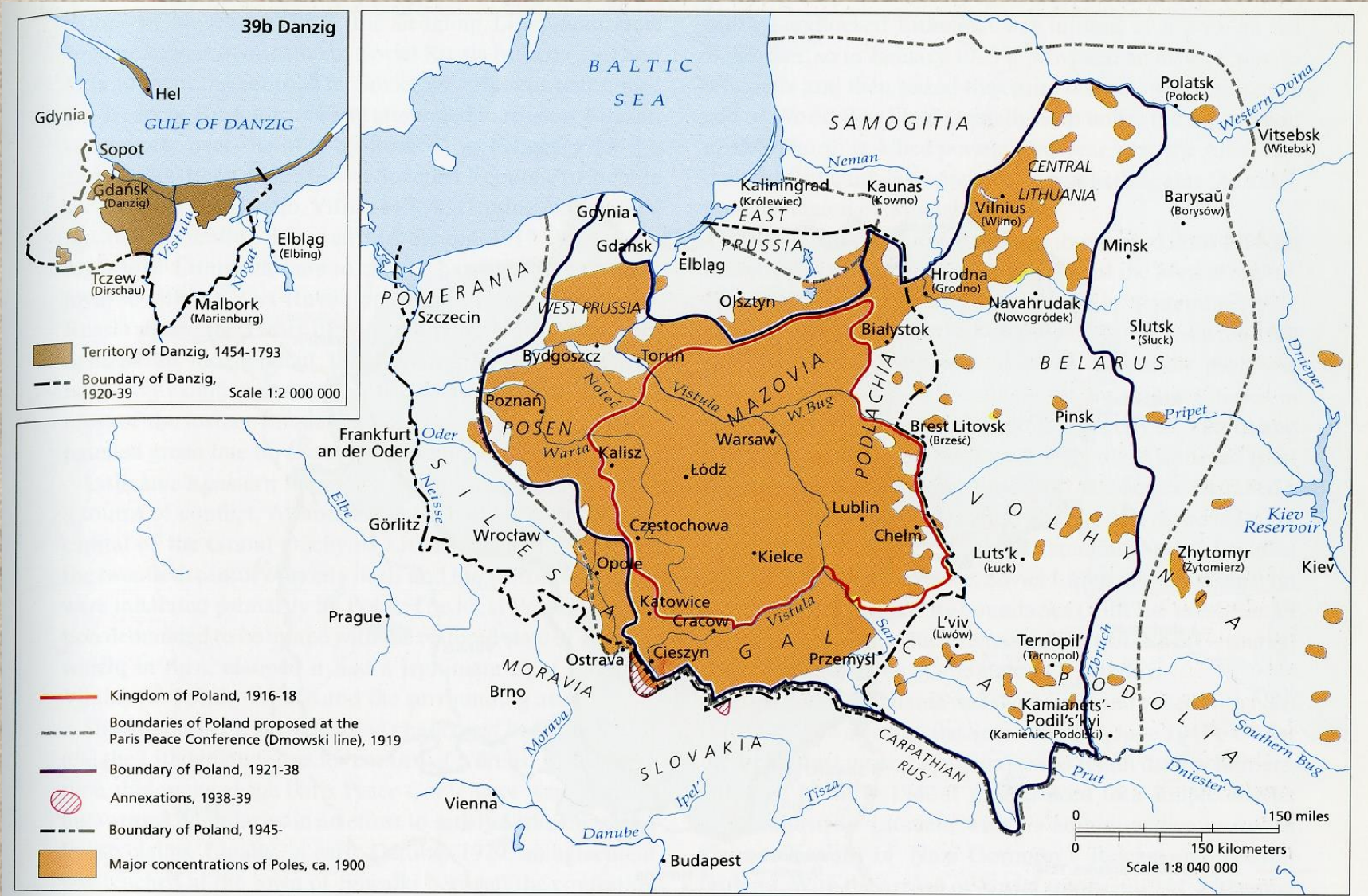

Fronteres del continent africà.

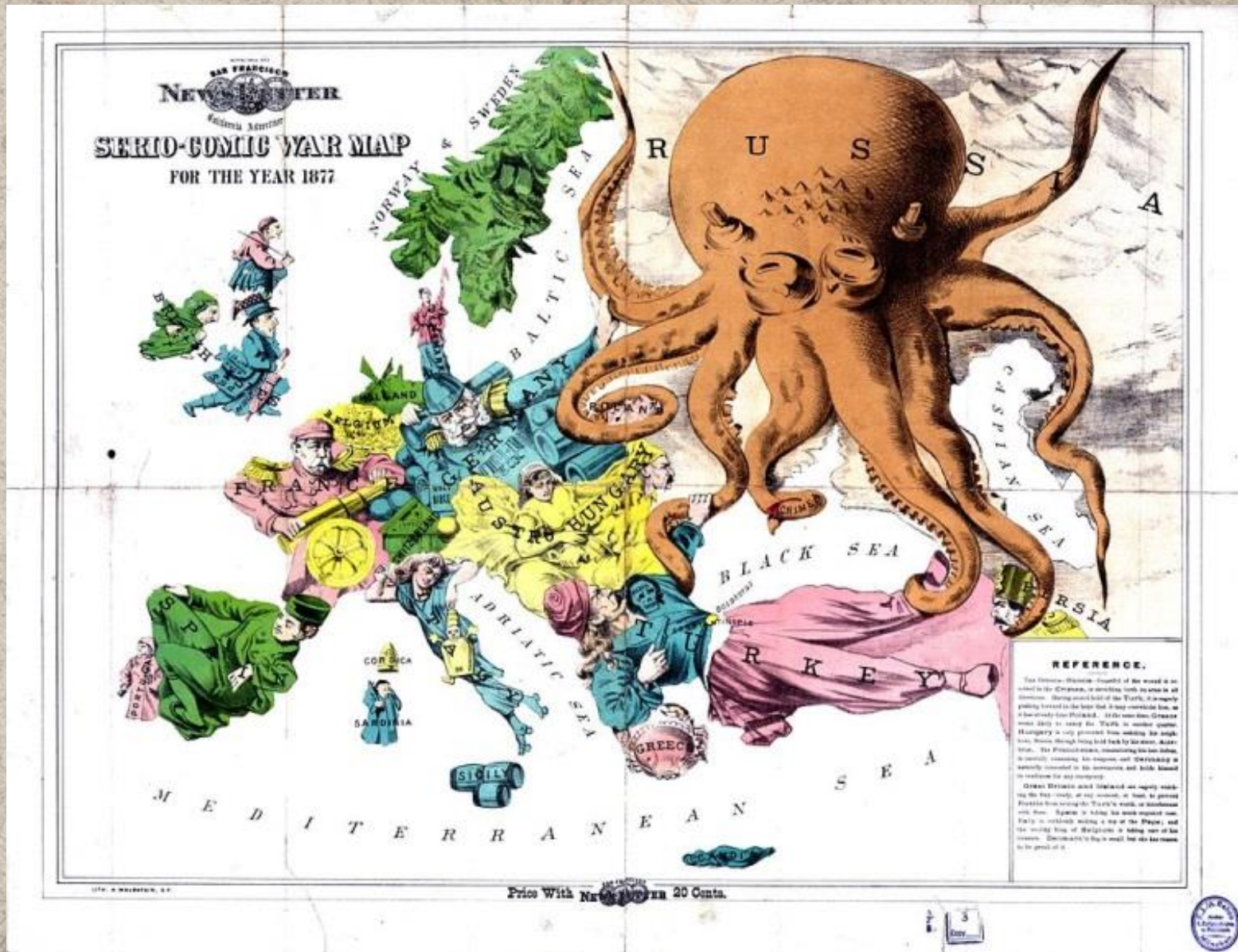

Fronteres a Polònia durant la primera meitat del S.XX

Mapa com a propaganda política

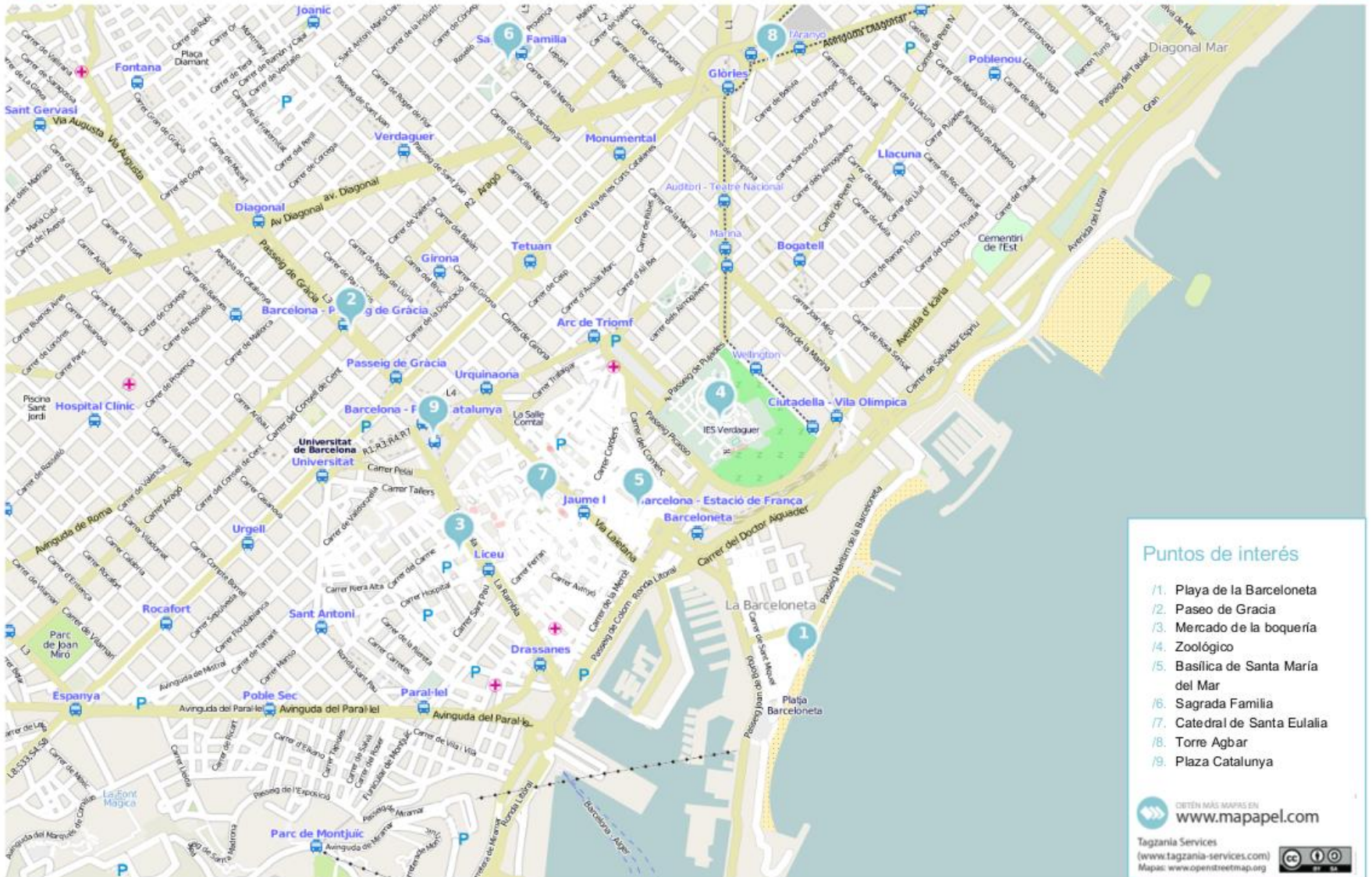

Mapa com a
propaganda
política

Mapa turístic de Barcelona

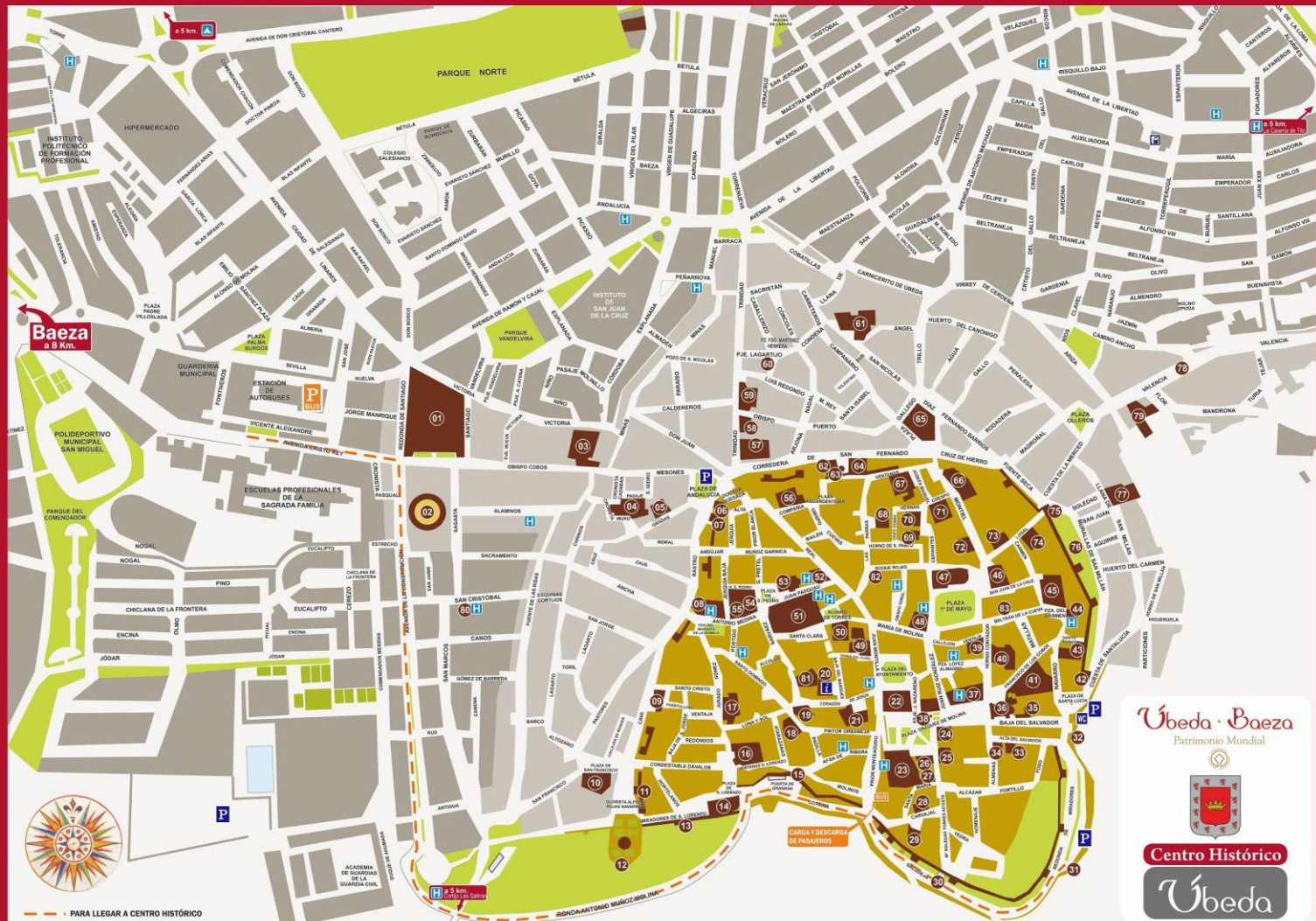

Mapa turístico d'Úbeda

MONUMENTOS Y LUGARES DE INTERÉS

01. Hospital de Santiago (s. XVI)
02. Plaza de Toros (s. XIX)
03. Antiguo Convento de la Victoria (s. XVI - XVII)
04. Iglesia de San Isidro (s. XVI)
05. Portada Plateresca calle Gradas (s.XVI)
06. Torre del Reloj (s. XIII - XVI)
07. Antiguas Carnicerías (s. XIX)
08. Palacio del Marqués de la Rambla (s. XVI)
09. Torreón Portillo del Santo Cristo (s. IX - XV)
10. Antiguo Convento San Francisco
11. Muralla y Torreones de la Cava (s. IX - XV)
12. Mirador del Alferz Rojas
13. Miradores de San Lorenzo
14. Iglesia de San Lorenzo (s. XVI)
15. Puerta de Granada (s. XVI)
16. Casa de las Torres (s. XV)
17. Palacio de los Medinilla (s. XVII)
18. Casa de los Morales (s. XVII)
19. Iglesia de Santo Domingo (s. XV - XVI)
20. Palacio del Marqués de Contadero (s. XVII)
21. Casa de Juan de Valencia (s. XVI)
22. Palacio de Juan Vázquez de Molina (s. XVI)
23. Iglesia de Santa María de Los Reales Alcázares (s. XII - XIX)
24. Antiguo Pósito (s. XVI - XVIII)
25. Palacio del Marqués de Mancera (s. XVI - XVII)
26. Cárcel del Obispo (s. XVI)
27. Casa Judía
28. Casa de la Plaza de Carvajal (s. XVI)
29. Casa de los Carvajales (s. XV - XVI)
30. Fuente de la Saludaja
31. Redonda de Miradores
32. Miradores de Santa Lucía
33. Casa Calle Alta del Salvador (s. XV)
34. Casa Calle Alta del Salvador (s. XVI - XVII)
35. Hospital de los Honrados y Venerables Viejos del Salvador (s. XVI)
36. Sacra Capilla del Salvador (s. XVI)
37. Palacio del Dean Ortega (s. XVI)
38. Fuente Renacentista (s. XVI)
39. Casa de los Salvajes (s. XVI)
40. Palacio de los Manueles (s. XVII)
41. Palacio de Francisco de los Cobos (s. XVI)
42. Puerta de Santa Lucía (s. XV)
43. Casas Judías (s. XV)
44. Casa de Blumenthal (s. XV - XVI)
45. Convento de San Miguel y Oratorio San Juan de la Cruz (s. XVII)
46. Antiguo Convento de San Andrés (s. XVI)
47. Iglesia de San Pablo (s. XIII - XVIII)
48. Antiguas Casas Consistoriales (s. XVI - XVII)
49. Palacio Vela de los Cobos (s. XV)
50. Iglesia de la Santísima Trinidad (s. XVII)
51. Convento de Santa Clara (s. XIII - XVI)
52. Palacio Condes de Gadiana (s. XVII)
53. Iglesia de San Pedro (s. XII - XVII)
54. Palacio de los Orozco (s. XIX)
55. Mansión C/Antonio Medina (s. XIX)
56. Casa de la Compañía de Jesús (s. XVII)
57. Iglesia de la Santísima Trinidad (s. XVII)
58. Edificio de Correos y Telégrafos
59. Palacio de los Bussianos (s. XVI)
60. Portada del Caballero Ortega
61. Iglesia de San Nicolás Bari (s. XIV - XVI)
62. Antiguo Casino (s. XIX)
63. Torre Octogonal (s. XIII - XV)
64. Casa de la Tercia (s. XVII)
65. Mercado de Abastos (s. XX)
66. Convento de la Concepción (s. XVII)
67. Casa de los Cueva (s. XV - XVIII)
68. Palacio de los Porcelos (s. XVII)
69. Casa Mudéjar- Museo Arqueológico (s. XIV - XV)
70. Casa Solariega Calle Hernán Crespo (s. XVI - XVII)
71. Casa Solariega Calle Hernán Crespo (s. XVI)
72. Palacio de los Torreón de la Xiv
73. Casa del Obispo Canastero (s. XVII)
74. Casa Solariega. Cuesta del Losal (s. XVIII)
75. Puerta del Losal (s. XIV)
76. Huerto del Carmen
77. Iglesia de San Millán (s. XIII - XVI)
78. Calle Valencia
79. Museo Alerfaria "Paco Tilo"
80. Museo Agrícola
81. Casa Museo Arto Andalusi
82. Sinagoga del Granada
83. Casa de la Aguada Venegas

HORARIO DE MUSEOS Y MONUMENTOS

MUSEO ARQUEOLÓGICO DE ÚBEDA (CASA MUDÉJAR)
 C/ Cervantes, nº 4. Tel. y Fax: 953 79 38 32
 www.museosandalucia.es/culturamuseosarqueologicos
 mail: museoarqueologico@fundacionmediana.org
 Horario: Lunes cerrado. Martes: mañana sólo visitas de grupos concertadas, tarde: 14:30-20:30. Miércoles a Sabados: 9:00 a 20:30 horas.
 Domingos y festivos: 9:00 a 14:30 horas.

MUSEO DE ALFARERÍA "PACO TITO" MEMORIA DE LO COTIDIANO.
 C/ Cervantes, nº 21. Tel: 953 79 61 69
 Web: www.pacoitito.com Mail: museo@pacoitito.com
 Horario: Lunes a Viernes: 09:00 a 14:00 y 16:00 a 20:30 h.
 Sábados: 09:00 a 14:00 y 17:00 a 20:00 h. Domingos y festivos: 10:00 a 13:30h.

PALACIO VÁZQUEZ DE MOLINA (PALACIO DE LAS CAÑENAS)
 Plaza Vázquez de Molina s/n. Tel: 953 79 84 46
 Horario: Lunes a Viernes: 9:00 a 15:00 y 17:00 a 21:00 h. Sábados: 9:00 a 14:00 h.

SACRA CAPILLA DEL SALVADOR
 C/ Baja del Salvador, s/n. Tel: 609 279 905
 www.fidavia.com
 mail: sacracapilladelasalvador@fundacionmediana.org
 Horario: Octubre a Marzo:
 Lunes a Sábados: 9:30 a 14:00 y 16:00 a 18:00 h.
 Domingos y festivos: 9:30 a 14:00 y 16:00 a 18:00 h.

Abril a Mayo:
 Lunes a Sábados: 9:30 a 14:00 y 16:30 a 18:30 h.
 Domingos: 11:30 a 14:00 y 16:30 a 18:30 h.

Junio a Septiembre:
 Lunes a Sábados: 9:30 a 14:00 y 17:00 a 19:00 h.
 Domingos: 11:30 a 14:00 y 17:00 a 20:00 h.

HOSPITAL DE SANTIAGO
 Avda. Cinto Rey s/n. Tel: 953 75 88 42 www.ubeda.es mail: turismo@ubeda.es
 Horario: Lunes a Viernes: 9:00 a 14:30 y 16:30 a 20:30 h.
 Sábados y Domingos: 10:00 a 14:00 y 16:30 a 20:00 h.

PALACIO VELA DE LOS COBOS (Visita previa petición de hora)
 Juan Montilla, 2 s/n. Tel: 953 75 79 18 - 953 79 31 27
 Visitas: Lunes y Sábados: 10:30 y 16:15 h. Domingos: 10:30 h.

IGLESIA MAYOR DE SANTA MARÍA DE LOS REALES ALCÁZARES
 Plaza Vázquez de Molina, s/n. T: 953 75 65 65 www.santamariadeubeda.es
 Horario de Invierno: Lunes a Viernes: 10:00 a 14:00 y 17:00 a 20:00 h.
 Sábados: 10:00 a 14:00 y 17:00 a 20:00 h. Domingos: 12:00 a 19:00 h.
 Horario de Invierno: Lunes a Viernes: 10:00 a 14:00 y 16:00 a 18:00 h.
 Sábados: 10:00 a 15:00 y 16:00 a 18:00 h. Domingos: 12:00 a 18:00 h.

IGLESIA DE LA ESTRA. TRINDAD. C/ Trinidad, 2
 Horario: Martes a Viernes: 09:00 a 10:00 h.
 Sábados y Domingos: 10:00 a 11:00 y 19:00 a 20:00 h.

IGLESIA DE SAN ISIDORO. C/ San Isidro, 28
 Horario: Lunes: 09:00 a 14:00 y 17:00 a 20:00 h. Martes a Viernes: 17:00 a 20:00 h.

IGLESIA DE SAN NICOLÁS DE BARI. C/ San Nicolás, 28
 Horario: Lunes: 09:00 a 14:00 y 17:00 a 20:00 h. Martes a Viernes: 17:00 a 20:00 h.

IGLESIA DE SAN NICOLÁS DE BARI. C/ San Nicolás, 28
 Horario: Lunes a Viernes: 09:00 a 10:00 h.
 Horario: Lunes a Viernes: 09:15 a 10:00 h.

OTROS DATOS DE INTERÉS

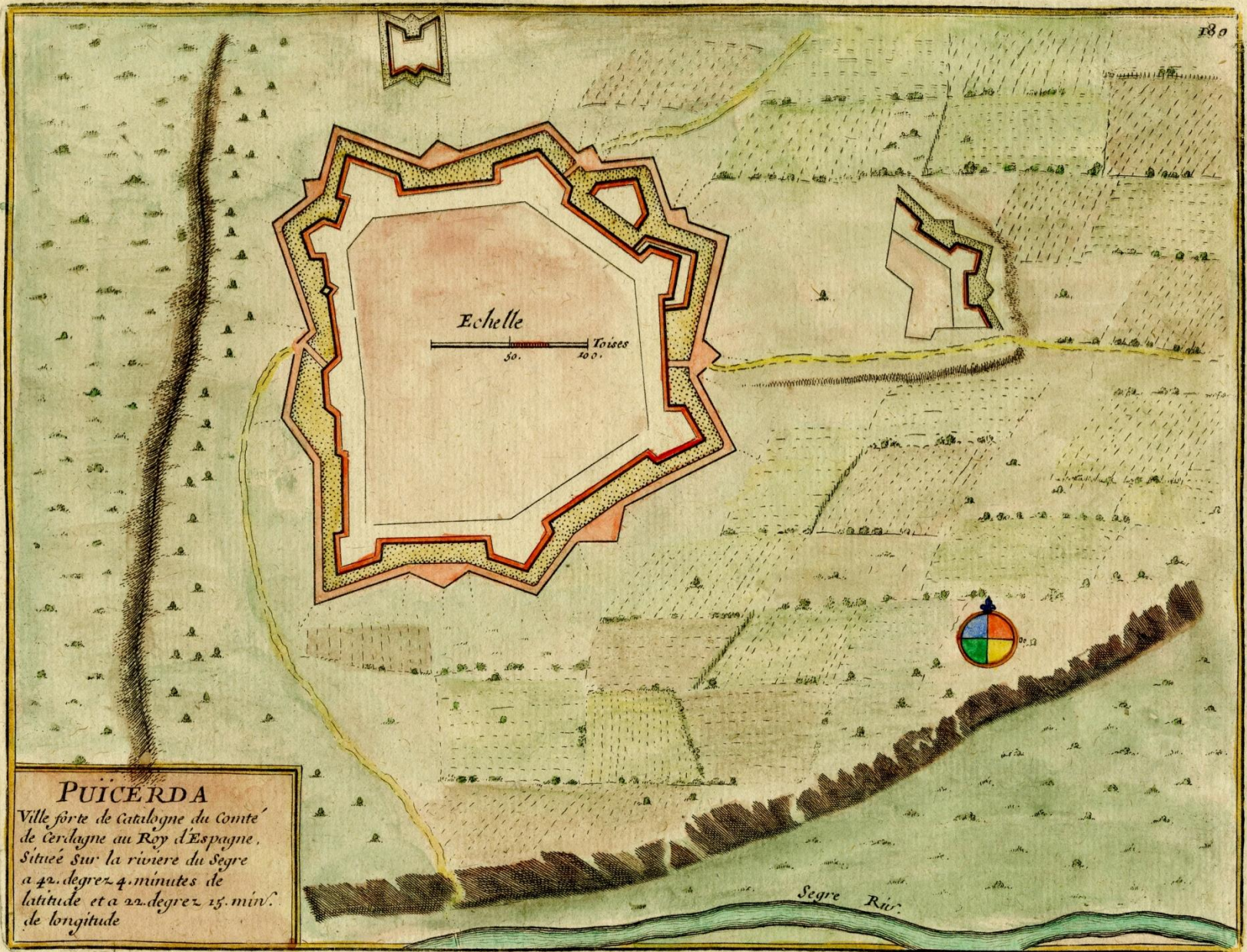
AYUNTAMIENTO DE ÚBEDA. Plaza Vázquez de Molina, s/n. 953 79 04 40
BIBLIOTECA MUNICIPAL. Avda. Cinto Rey s/n. Tel: 953 75 32 14
CORREOS Y TELEGRAFOS. Trinidad, 4. 953 75 00 51
PROTECCION CIVIL. C/ Zafarín (junto a la bombería). 953 75 90 90 (0 62)
POLICIA NACIONAL. Plaza Vázquez de Molina, s/n. 112 (091) 953 79 41 60
POLICIA MUNICIPAL. C/Chiclana de la Frontera, s/n. 002 / 953 75 00 23
SERVICIOS SANITARIOS
HOSPITAL DE ÚBEDA. C/ Espinosa, s/n. 953 02 30 00
CENTRO DE SALUD. C/ Calle Anselmo, s/n. 953 79 04 00
HOSPITAL. C/ Juan de la Cruz, C/ra. Urbana, 1. 953 02 30 00
CENRO DE SALUD. C/ Calle Anselmo, s/n. 953 79 04 00
OFICINA DE INFORMACIÓN Y TURISMO DE LA JUNTA DE ANDALUCÍA
 C/ra de Huelva, s/n. 953 77 02 04 (0 6)
CONCEJALES DE TURISMO
 Plaza Vázquez de Molina, s/n. 953 75 04 40 ext. 5
 pronomos@ubeda.es / turismo@ubeda.es - www.ubeda.es

Els documents cartogràfics com a font d'informació històrica del territori

- **Cartografia històrica vs cartografia antiga**
- **Lectures del mapa com a document històric:**
  - **Situació política del moment: autors i tipus de mapa**
  - **Aspectes territorials: evolució urbanística del territori, canvis de divisions administratives**
  - **Canvis d'infraestructures i usos del sòl**

PUIGCERDA
 Ville forte de Catalogne du Comté
 de Cerdagne au Roy d'Espagne,
 Située sur la riviere du Segre
 a 42. degrez 4. minutes de
 latitude et a 22. degrez 15. min.
 de longitude

Mapa de Puigcerdà per Nicolas de Fer, aprox. 1700

Mapa de l'esquerra: 1764. Mapa de la dreta: 2015

Canvis territorials en documentació del segle passat:

Vissir de l'ICGC: <http://www.icc.cat/vissir/>

Ortofotomapes zona desembocadura del riu Llobregat: esquerra 1994, dreta 2015

Un exemple pràctic: la Col·lecció dels Mapes de la Guerra Civil

La col·lecció: <http://ddd.uab.cat/collection/mapesgce>

L'exposició virtual: <http://ddd.uab.cat/record/71504>

- Origen de la col·lecció
- Mapes que la componen
- Altres col·leccions: [Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya](#), [Instituto Geográfico Nacional - CNIG](#)

Aspectes que podem tractar:

- **Desenvolupament tecnològic: Espanya anys 30**
  - **Mapa nacional 1:50 000 a mig fer (països europeus amb una sèrie “nacional” actualitzada: Gran Bretanya, Itàlia, Alemanya)**
  - **Escàs material fotogramètric**
  - **Sèrie completa 1:200 000 sense corbes i obsoleta: Mapa militar itinerario de España. [Full 36 Calatayud](#)**
- **Situació política: Govern de la II República vs militars**
  - **Qui i com feia els mapes?**
  - **Qui els tenia?**
  - **Ús civil i ús militar. Exemple [full 254 Gósol](#) , [full 489 Molina](#)**

- **Qüestions territorials: Catalunya**
  - **Divisions administratives: vegueries**
  - **Canvis toponímics amb el govern republicà**
  - **Exemples: [Mapes de vegueries del 1937](#)**
- **Història militar: desenvolupament del conflicte bèl·lic**
  - **Revolta a l'Àfrica: arribada dels nacionals a la Península. Mapa Michelin de carreteras: [full 49 Granada – Alicante](#)**
  - **Ajuda estrangera al bàndol franquista. Alemanys: [full 900 La Cardenchoa](#) ; italians: [full 84 Espinosa](#)**
  - **Enfrontaments decisius: [Batalla de l'Ebre](#)**
  - **Ús de la fotografia aèria: bombardejos alemanys. [Fotografies Amposta - Cherta](#)**

- Turisme de guerra: el mapa com a propaganda. Mapa: juliol 1938

ESPAÑA NACIONAL
O S INVITA A VISITAR

VISITAD
LAS RUTAS DE LA GUERRA
EN ESPAÑA

Ruta n.º 1: El Norte.
Ruta n.º 2: Aragón.
Ruta n.º 3: Madrid.
Ruta n.º 4: Andalucía.

La Ruta de la Guerra es el Norte (San Sebastián, Bilbao, Santander, Oñate, Oviedo, el Caudal de Naves) y los pueblos, aun asediados, no se apoyan la guerra allí.
Compruebe usted por sí mismo la situación y consecuencias en la España Nacional.
Pida folletos en cualquier Agencia de Viajes.

EL SERVICIO NACIONAL DEL TURISMO organiza excursiones que, acompañadas por Guías competentes, se hacen en cualquier día de la semana y hástanse en todas las ciudades.
La Ruta n.º 1 quedará abierta al tráfico el 1.º de julio de 1938.
Duración: 9 días.
Precio: 30.— a la ida y vuelta.
INFORMACION EN TODAS LAS AGENCIAS DE VIAJES

TEXTO Y EDICION DEL SERVICIO NACIONAL DEL TURISMO DEL MINISTERIO DE INTERIORES ESPAÑOL. EJEMPLAR GRATUITO. VENTA PROHIBIDA.

Conclusions:

- **El mapa és una més de les fonts d'informació històrica que podem fer servir, tant un mapa individualment com un conjunt de cartografia.**
- **La cartografia antiga és la font primària, la cartografia històrica presenta la informació històrica elaborada.**
- **A partir de la documentació cartogràfica podem tractar diferents aspectes històrics: l'evolució d'un territori (urbanísticament, administrativament); els canvis en les tècniques i la tecnologia; la situació política del moment ...**
- **El mapa també pot ser utilitzat de manera propagandística: per a emfatitzar el poder de qui l'ha realitzat; per a donar una importància no sempre real de certs fets; per a silenciar aquells elements que no interessin ...**

Crèdits de les imatges:

Diapositiva 4: mapa de Ptolomeu extret del blog EsasCosas. “El mapa de Ptolomeo”. <http://www.esascosas.com/el-mapa-de-ptolomeo/> [Consultat el 14-10-2016]

Diapositiva 5: Mapamundi de Sant isidor de Sevilla extret de: Wikipedia. “Mapa de T en O”. https://es.wikipedia.org/wiki/Mapa_de_T_en_O [Consultat el 14-10-2016]

Diapositiva 7: mapa de les fronteres de Polònia a la primera meitat del s.XX extret de Paul Robert Magosci. *Historical atlas of Central Europe*. Seattle: University of Washington Press, 2002. p. 131

Diapositiva 8: Mapa satíric de Europa (1877). Frederick Rose. Extret de “Rússia, la (més) mala de la pel·lícula en els mapes satírics”. Blog Geografia Infinita <https://www.geografiainfinita.com/2016/07/rusia-la-mas-mala-de-la-pelicula-en-los-mapas-satiricos/> [Consultat el 17-10-2017]

Diapositiva 9: Imatges comparatives de dos mapes etnogràfics del Touring Club Italiano. Extreus de Cartografia, ideologia i poder (referència completa al registre del catàleg: <http://cataleg.uab.cat/record=b1944907>) [Consultat el 17-10.2017]

Crèdits de les imatges:

Diapositiva 11: Mapa turístic d'Úbeda extret del portal de turisme d'Úbeda y Baeza.
<http://ubedaybaezaturismo.com/lugares-de-interes/descargar-planos-centro-historico-de-ubeda-y-baeza/> [Consultat el 17-10-2017]

Diapositiva 14: mapa actual de Palamós i Diapositiva 15: imatges de El Prat de Llobregat extretes de l'aplicatiu Vissir de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.
<http://www.icc.cat/vissir3/> [Consultat el 14-10-2016]

Diapositiva 19: mapa turístic *Visita las zonas de guerra en España* extret de l'exposició virtual *Visite España : la memoria rescatada*, de la Biblioteca Nacional de España
<http://www.bne.es/es/Micrositios/Exposiciones/VisiteEspana/Obras/>
[Consultat el 14-10-2016]

La resta d'imatges insertades a la presentació pertanyen al fons de la Cartoteca UAB o incorporen les seves pròpies referències.

Si teniu qualsevol dubte podeu contactar amb la Cartoteca a:

Cartoteca@uab.cat o al Servei

Gràcies per la vostra atenció.